

A közösségszervezés eltanulható Kolozsvári tizedesek és egri fertálymesterek példamutatása

- Megjelent a Szabadság napilapban 2005 február 5 -

Kolozsvár és Eger városát az eddigieknél is jobban összekötő eseményre került sor az elmúlt napokban a felvidéki dombok közt meghúzódtó településen.

Az eddig elsősorban boráról és Gárdonyi Géza regényéről, az Egri csillagokról ismert észak-magyarországi városról kiderült, olyan több évszázados közösségi hagyományt élesztett újjá, amelyet még csak Kolozsvárnak sikerült az 1940-es években, egyébként a magyar nyelvterület java részén már a 19. században feledésbe merült. A városi hatóság és a lakosság között élő kapcsolatot tartó egri fertálymesterségről, illetve a kolozsvári tizedességről van szó.

Egerben maradt fenn legtovább, 1950-ig az a korábban szinte minden magyar településen létezett fertálymesteri rendszer, amelyet máshol és a középkorban mindenütt tizedes (latinul: decurio) néven ismertek. Eredete valószínűleg visszanyúlik a honfoglalás előtti időre, amikor már tizedekbe és századokba sorolták a hadakat, és ezt letelepedéskor is fenntartották társadalomszervezési mintának. Lényege minidig is a város bírāja (később polgármestere), a városi tanács és a mindenkori helyi hatóság, illetve a lakosság között fenntartott szervezett kapcsolat. A tizedesek több magyar városban, így nálunk, Kolozsváron, Szatmárnémetiben vagy Nagyváradon is, tíz egység (család, ház, utca, stb.) élén álltak, és hírvivőkül szolgáltak a helyhatóság és a lakosság között, figyelmeztették a polgárokat a rendszabályok betartására, begyűjtötték az adókat, eljuttatták a lakosság óhajait a hatóságokhoz, szükség esetén segítettek a bajba jutottakon. Kolozsváron mindvégig tizedeseknek nevezték őket, másutt, például Egerben is, az egy-egy negyed (németesen: fertály) élén hasonló feladatokkal megbízott fertálymester állt.

A tizedes tisztséget hivatalosan az 1848-as forradalom során megszüntetik, de egyfajta helyi közösséget átfogó (ma így mondanánk:) civil szerveződésként a 19. század végéig több helyen is fennmarad. Kolozsváron 1940-44 között felélesztik, és a talán minden idők legjobban megszervezett és működő helyi testületeként tarthatjuk számon. Egerben folyamatosan fennmaradt 1956-ig, újjászervezésére 1995-96-ban került sor. Ennek tizedik évfordulóját ünnepelték a múlt hét végén Dobó István várvédő hős és az egri bikavér városában.

A kétnapos rendezvény keretében először helyi és erdélyi előadók emlékeztek meg az Egri Fertálymesteri Testületről és az időben hozzá legközelebb álló és hasonló kolozsvári Tízes Szervezetről, majd sor került az újonnan választott egri fertálymesterek díszes avatására is, mindkét alkalommal a városházán.

A megemlékezések sorát az a Várkonyi György fertálymesteri testületi főkapitány, a Danubius Hotels Rt. Műszaki igazgatóhelyettese nyitotta meg, akinek nemcsak az esemény megszervezésének az oroslánrésze és a kolozsvári meghívottak kitűnő körülmények között történt fogadása köszönhető, hanem a fertálymesterség tíz éve történt

felélesztésében is vezető szerepet játszott. Az értekezletet Réti Árpád kolozsvári származású helyi színművész hatásos szavadatai foglalták keretbe. Felszólalt dr. Nagy Imre polgármester is, aki a polgárosodás erősödését várta a közösségi munkát vállalóktól. Az elhangzottak alapján képet lehetett alkotni többek között az egri fertálmesterséget leginkább leíró helytörténész, Breznay Imre életútjáról, ráadásul saját dédunokája, dr. Pozder Péter helyi főiskolai kari főigazgató-helyettes előadásában. Dr. Nemes Lajos egri főlevéltáros pontos képet festett a közösségszervező jelenség történelmi háttéréről. Dr. Petercsák Tivadar, a Heves Megyei Múzeum igazgatója bemutatta a fertálmesterség tárgyi emlékeit, okiratokat, a tisztséggel járó szalagos botokat és „százcáncú” köpenyeket. Habis László banki régió-vezetőhelyettes az önkormányzat és a civil kurázsi kapcsolatáról beszélt, maga Várkonyi György pedig nagy átéléssel ecsetelte a fertálmesterség mai jelentőségét és feladatait.

Külön vonulatát jelentették az első napi rendezvénynek a kolozsvári tizedesekről szóló előadások. Nagy Mihály kolozsvári történész, az Erdélyi Múzeum-Egyesület kutatója lényegre törő módon, több példával is alátámasztotta a közönség elé a kolozsvári tizedesek középkori és újabb kori történetét. Nekik tudható be többek között, hogy Kolozsvárnak már a 15-16. században jelentős polgári tudattal rendelkező lakossága alakult ki. Előadásában Balló Áron, a Szabadság főszerkesztője arról beszélt, hogy miként élesztették fel Puskás Lajos volt cserkészparancsnokkal az élen a Tízes Szervezetet 1940-ben, hogy mennyire képes volt átfogni a város egész magyar lakosságát, és manapság mennyire irigylésre méltó módon, teljesen önkéntes alapon, az eszményi célokért folytatott nagyon is gyakorlatias munkával mennyire hatásosan lépni tudott a legégetőbb gondok orvoslására. A román és a magyar politikumtól egyaránt némi gyanakvással szemlélte, alulról szervezkedő Tízes Szervezetet, ha kellett, gyorssegélyt osztott a rászorulóknak, magyar orvosokat és ügyvédeket állított szolgálatba, tanácsokkal látta el a polgármesteri hivatalt, a közművelődést nemcsak az előadások, de azok közönségének a megszervezése szintjén is művelte, ruhára gyűjtött a honvédségnek, árvákat helyezett el gyermektelen nőknél, hiszen teljes nyilvántartással rendelkezett a lakosságról, amelynek tagjait ráadásul személyesen ismerte.

Az egri rendezvény az évente választott új fertálmesterek díszes avatásával folytatódott, majd bállal zárult. Az előadások helyi visszhangja nemcsak a szervezők és más helybéliek meghatározó vendégszeretetében volt lemérhető, hanem azon is, hogy a fertálmesterek kifejezték óhajukat: tanulni szeretnének a kolozsvári tizedesek szervezőképességéből, ötleteiből. Mit mondhatnánk erre mi, mai kolozsváriak? Azt, hogy: mi is. Már csak ezért is érdemes ezzel a kérdéssel következő számainkban bővebben is foglalkozni.

Balló Áron
a Szabadság volt főszerkesztője

A cikk megjelent a kolozsvári napilapban, 2005. februárjában